

DER RING DES NIBELUNGEN

DAS RHEINGOLD

Hans Hotter *Wotan* **Josef Greindl** *Fafner* **Alfons Herwig** *Donner* **Arnold van Mill** *Fafner* **Josef Traxel** *Froh* **Paul Kuën** *Mime*

Ludwig Suthaus *Loge* **Gré Brouwenstijn** *Freia* **Gustav Neidlinger** *Alberich* **Jean Madeira** *Erda*
Georgine von Milinkovic *Fricka*

Lore Wissmann, Paula Lechner, Maria von Ilosvay *Rheintöchter*

DIE WALKÜRE

Wolfgang Windgassen *Siegmond* **Gré Brouwenstijn** *Sieglinde* **Josef Greindl** *Hunding* **Hans Hotter** *Wotan* **Georgine von Milinkovic** *Fricka* **Astrid Varnay** *Brünnhilde* **Paula Lechner, Gerda Lammers, Elisabeth Schärtel, Marion von Ilosvay, Hilde Scheppan, Luisecharlotte Kamps, Georgine von Milincovic, Jean Madeira** *Walküren*

SIEGFRIED

Wolfgang Windgassen *Siegfried* **Arnold van Mill** *Fafner* **Paul Kuën** *Mime* **Jean Madeira** *Erda*
Hans Hotter *Der Wanderer* **Astrid Varnay** *Brünnhilde* **Gustav Neidlinger** *Alberich* **Ilse Hollweg** *Waldvogel*

GÖTTERDÄMMERUNG

Wolfgang Windgassen *Siegfried* **Astrid Varnay** *Brünnhilde* **Hermann Uhde** *Gunther* **Gré Brouwenstijn** *Gutrune* **Gustav Neidlinger** *Alberich* **Jean Madeira** *Waltraute* **Josef Greindl** *Hagen*
Jean Madeira, Maria von Ilosvay, Astrid Varnay *Nornen* **Lore Wissmann, Paula Lechner, Maria von Ilosvay** *Rheintöchter*

Koor en orkest van de Bayreuther Festspiele o.l.v. Hans Knappertsbusch, Bayreuth 1956

Instudering van het koor: Wilhelm Pitz

Opname van 13,14,15,17 augustus 1956

MUSIC & ARTS CD 1009 (13 CD's), niet afzonderlijk verkrijgbaar

GOLDEN MELODRAM GM 1.001 (14 CD's)

De referentie-Ring van Neu-Bayreuth

Speciale aandacht verdient echter een complete opname van *Der Ring des Nibelungen*, gemaakt tijdens de Bayreuther Festspiele 1956, die pas onlangs bij Music & Arts is verschenen. Een aantal jaren eerder verscheen dezelfde complete opname al op Golden Melodram. Het is laatstgenoemde uitgave, die ik heb beluisterd. Music & Arts beweert dat de klank ten opzichte van de GM-editie verbeterd is. Dat hangt er maar net vanaf wat men onder 'verbeterd' verstaat. De Amerikaanse uitgave laat iets meer hoge tonen horen, maar daardoor is de klank ook een beetje schel geworden. Over het algemeen moet echter gezegd worden, dat de klank voor een radio-opname uit 1956 bijzonder geslaagd is. Zij is warm, kernachtig en nooit opdringerig. Wat wel tegenvalt is het geluid dat de aanbeelden in *Das Rheingold* laten horen: dof, monotoon, machinaal gedreun pijnigt het gehoor. De rest van het orkest komt prima voor het voetlicht en dat is helemaal van toepassing op de stemmen. Wie de Arkadia-uitgave van de Ring uit Bayreuth 1958 kent, met de zeer benauwd klinkende inleiding tot *Das Rheingold*, zal verbaasd staan van de diepe, ronde klank van het orkest en de zeer duidelijk verstaanbaar klinkende Rheintöchter. De Music & Arts-uitgave van *Das Rheingold* uit 1957 (op CD-253 / 3 cd's) klinkt van veraf. De uitvoering van 1956 klinkt, op Golden Melodram, meer direct. Music & Arts levert geen teksten mee, dat doet Golden Melodram ook niet. De

Music & Arts-set biedt *Die Walküre* op 3 cd's in plaats van vier.

De beide cd-uitgaven hebben één en dezelfde bron: banden uit het bezit van Franz Braun, voorzitter van de Hans Knappertsbusch-Gesellschaft in München. Hem komt de eer toe, er voor te hebben gezorgd dat deze opname eindelijk compleet te koop is. Op Melodram waren in de serie 12 Jahre Neu-Bayreuth alleen *Die Walküre* en *Götterdämmerung* uitgebracht.

Hans Knappertsbusch dirigeerde Wagners Ring te Bayreuth in de jaren 1951, 1956, 1957 en 1958. De opname uit 1951 ligt waarschijnlijk nog steeds in de DECCA-archieven. John Culshaw was de verantwoordelijke producent. In dat eerste jaar Neu-Bayreuth -het Bayreuth van de broers Wieland en Wolfgang Wagner- dirigeerde Knappertsbusch alleen de eerste cyclus, Herbert von Karajan had de leiding over de tweede cyclus. Daarvan zijn *Rheingold* en *Siegfried* op Melodram verschenen. Van *Die Walküre* verscheen alleen de Derde Akte op plaat bij Columbia. De opnamen uit 1957 en 1958 zijn ook al geruime tijd geleden op Melodram verschenen. Toen dirigeerde "Der Kna" twee cycli, in 1956 had Joseph Keilberth de leiding van de eerste cyclus.

Omdat de Bayerische Rundfunk Keilberths vertolking al in 1952, 1954 en 1955 (naar nu blijkt ook in 1953, naast de door Clemens Krauss gedirigeerde voorstelling) in het archief had zitten, besloot men de Knappertsbusch-verklanking uit te zenden. Een zeer wijs besluit!

Zo beschikken wij nu over een opname waarin de Amerikaanse alt **Jean Madeira** (1918-1972) te horen is als Erda (Rheingold en Siegfried), Rossweise (Walküre), Erste Norn en Waltraute (Götterdämmerung). Ik ben diep onder de indruk van haar stem en présence. Zij was in de door Karl Böhm gedirigeerde opname (uit 1960) van Strauss' Elektra een ijzingwekkende Klytämnestra.

Natuurlijk mag niet worden voorbijgegaan aan de Nederlandse sopraan **Gré Brouwenstijn** (ook te horen als Eva in de Bayreuther *Meistersinger* uit 1956, gedirigeerd door Andre Cluytens, eveneens verschenen op Music & Arts). Haar Freia is jong en kwetsbaar, haar Sieglinde stralend en haar Guttrune dienstbaar in de goede zin van het woord.

De Alberich van **Gustav Neidlinger** blijft altijd weer een attractie op zich. Hier is hij in topvorm. **Wolfgang Windgassen** heeft in dat jaar een ware prestatie geleverd. In de *Meistersinger* zong hij de rol van Walther von Stolzing (8 maal); In de Ring de beide laatste delen de Siegfried (4 avonden) en net in die tweede cyclus was Ramon Vinay niet in staat de Siegmund te zingen, of Windgassen maar even wilde invallen. Hij was amper geschminkt, of hij moest zijn eerste woorden al zingen. In die eerste akte Walküre gaat het meer dan eens niet gelijk op tussen Windgassen en Knappertsbusch. Aan het begin van de derde scène, bij de frase "Selig schien mir der Sonne Licht..." loopt Windgassen een halve maat voor op de dirigent. Een ronduit hilarische situatie! Maar dergelijke dingen kunnen nu eenmaal gebeuren tijdens een live-voorstelling. De spanning is overigens volop aanwezig in dit bedrijf. Ik moet toegeven dat er nauwelijks een passage te vinden is waar de spanning afwezig is.

Luister maar eens naar het begin van Götterdämmerung. Menig dirigent moet daar eerst langzaam een spanningsboog zien op te bouwen, het 'zit' niet meteen lekker. Knappertsbusch speelt juist in die opera zijn grootste troeven uit. Het eerste akkoord wordt neergezet en meneer schildert het gehele eerste bedrijf in brede contrastrijke streken de luisteraar voor ogen.

Wie overigens goed naar het stemgeluid van de Derde Norn en Brünnhilde luistert, zal bemerken dat het om één en dezelfde zangeres of Darstellerin gaat: **Astrid Varnay!** In die jaren waren zij en Martha Mödl de vaste steunpilaren voor de grote hoogdramatische sopraanrollen op de Groene heuvel. Als Brünnhilde en Derde Norn alterneerden zij gewoonlijk, maar op die avond was Mödl ziek. Dankzij het goeddeels duistere toneel kon Varnay, in haar Brünnhilde-kostuum de rol van Derde Norn spelen. Het schijnt van te voren niet te zijn aangekondigd, te horen is het des te duidelijker.

Wat moet er nog gezegd worden over de Wotan/ Wanderer van Hans Hotter, of de heren Greindl en Van Mill? Ze zijn er eenvoudig: goed bij stem en bijna tastbaar aanwezig.

Deze uitgave biedt een uitvoering met veel theater en spanning. Ja er gaat wel eens wat mis, maar wie daar moeite mee heeft, blijve bij de Solti-opname. De Knappertsbusch-liefhebber dient deze set zonder aarzeling aan te schaffen.

Johan Maarsingh